

Το Αρχαιολογικό Έργο στη Μακεδονία και στη Θράκη

20
χρόνια

Υπουργείο Πολιτισμού και Τουρισμού
Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Το Αρχαιολογικό Έργο στη Μακεδονία και στη Θράκη

Επετειακός τόμος

Θεσσαλονίκη 2009

Γενική επιμέλεια έκδοσης
Πολυξένη Αδάμ-Βελένη
Κατερίνα Τζαναβάρη

Διορθώσεις κειμένων
Πολυξένη Αδάμ-Βελένη
Κατερίνα Τζαναβάρη
Μιχάλης Ιντζές

ISSN 1106-5311

© ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ,
ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ,
2009

Το παρόν έργο πνευματικής ιδιοκτησίας προστατεύεται κατά τις διατάξεις του ελληνικού νόμου (Ν. 2121/1993 όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει σήμερα) και τις διεθνείς συμβάσεις περί πνευματικής ιδιοκτησίας. Απαγορεύεται απολύτως η άνευ γραπτής άδειας του εκδότη κατά οποιοδήποτε τρόπο ή μέσο αντιγραφή, φωτοανατύπωση και εν γένει αναπαραγωγή, εκμίσθωση ή δανεισμός, μετάφραση, διασκευή, αναμετάδοση στο κοινό σε οποιαδήποτε μορφή (ηλεκτρονική, μηχανική ή άλλη) και η εν γένει εκμετάλλευση του συνόλου ή μέρους του έργου.

Παραγωγή

 ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ZITH
www.ziti.gr

Όταν τον χειμώνα του '87 σχεδιάζαμε με την Ιουλία Βοκοτοπούλου την καθιέρωση ετήσιων Συναντήσεων για τους αρχαιολόγους της Μακεδονίας και Θράκης γνωρίζαμε ότι το ξεκίνημα θα ήταν σχετικά εύκολο, η συνέχιση, όμως, θα απαιτούσε σταθερή στάση και ακατάβλητη επιμονή. Πράγματι, υπήρξαν δυσκολίες στον δρόμο, ωστόσο, ήταν καταλυτική η αποδοχή από τους συναδέλφους, οι οποίοι πρόσφεραν ο καθένας το δικό του κύρος, έτσι ώστε σήμερα ο θεσμός των Αρχαιολογικών Συναντήσεων να έχει αποκτήσει διεθνές γόητρο.

Οι πρώτοι 20 τόμοι των ανακοινώσεων έχουν ήδη γίνει πολύτιμοι για την έρευνα των ειδικών, αλλά και εκείνων που θέλουν να έχουν έγκυρη και επίκαιρη ενημέρωση για το Αρχαιολογικό Έργο στη Μακεδονία και τη Θράκη. Οι ετήσιες Συναντήσεις έγιναν ακόμη χωνευτήρι ποικίλων επιστημονικών προσεγγίσεων, αλλά και τάσεων ερμηνείας του αρχαιολογικού ευρήματος από ένα μεγάλο επιστημονικό κοινό, που εργάζεται στον ίδιο γεωγραφικό χώρο και αποτελείται από ώριμους και κατασταλαγμένους ερευνητές, αλλά και από ανήσυχους και φιλόδοξους νέους επιστήμονες.

Η τωρινή εξαμελής ομάδα της Οργανωτικής Επιτροπής αποτελούμενη από τους Πολυξένη Αδάμ-Βελένη, Μαρία Ακαμάτη, Στέλιο Ανδρέου, Λίλιαν Αχειλαρά, Μιχάλη Τιβέριο και τον υπογραφόμενο, θα συνεχίσει την προσπάθεια με ορίζοντα νέας 20ετίας, προάγοντας μεταξύ άλλων και τη συνεργασία ανάμεσα στο Πανεπιστήμιο και την Αρχαιολογική Υπηρεσία.

Για την οργάνωση της ετήσιας συνάντησης εκφράζονται θερμές ευχαριστίες στις Κορίνα Βαστέλλη, Ελένη Μπενάκη και Κατερίνα Τζαναβάρη.

Εντελώς ξεχωριστός υπήρξε ο ρόλος της Πολυξένης Αδάμ-Βελένη, η οποία στάθηκε σταθερά δίπλα μου όλα τα χρόνια και σήκωσε όλο το βάρος της έκδοσης των πολύτιμων τόμων των ανακοινώσεων, αλλά και κάθε άλλης εργασίας, με ακλόνητη πίστη στον θεσμό των Αρχαιολογικών Συναντήσεων.

Τέλος, ευχαριστίες οφείλονται σε τρεις δημόσιους φορείς που στήριξαν οικονομικά αυτή την προσπάθεια των αρχαιολόγων: στο Υπουργείο Πολιτισμού, στο Υπουργείο Μακεδονίας και Θράκης και στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.

Δημήτριος Παντερμαλής
Καθηγητής Αρχαιολογίας

Περιεχόμενα

ΠΟΛΥΞΕΝΗ ΑΔΑΜ - ΒΕΛΕΝΗ	
<i>Αγροικίες στη Μακεδονία: οι απαρχές της «φεουδαρχίας»;</i>	1
<i>Farmhouses in Macedonia: the beginnings of “feudalism”?</i>	
POLYXENI ADAM - VELENI	
ΒΙΚΤΩΡΙΑ ΑΛΛΑΜΑΝΗ, ΑΓΓΕΛΙΚΗ ΚΟΥΚΟΥΒΟΥ, ΕΙΡΗΝΗ ΨΑΡΡΑ	
<i>Μιέζα, πόλη Ημαθίας</i>	17
<i>Mieza, city in Imathia</i>	
VICTORIA ALLAMANI, ANGELIKI KOUKOUVOU, IRENE PSARRA	
ΙΩΑΝΝΗΣ ΑΣΛΑΝΗΣ	
<i>Άγιος Μάμας Νέας Ολύνθου (Προϊστορική Όλυνθος).</i>	
<i>Ένας περιφερειακός οικισμός του μεσοελλαδικού κόσμου – Τα δεδομένα της μινυακής κεραμικής</i>	31
<i>Aghios Mamas, Neas Olynthou, (Prehistoric Olynth) a peripheral settlement in the Middle Helladic world: the data from Minyan ware</i>	
ΙΟΑΝΝΙΣ ΑΣΛΑΝΙΣ	
ΣΟΦΙΑ ΑΣΟΥΧΙΔΟΥ	
<i>Κριαρίτσι Συκιάς νομού Χαλκιδικής 1996-2000.</i>	
<i>Συνολική παρουσίαση των αρχαιολογικών ερευνών και των αποτελεσμάτων τους</i>	41
<i>Kriaritsi Sykias, Chalcidice 1996-2000: comprehensive presentation of excavation results</i>	
SOPHIA ASOUCHIDOU	
FRANCINE BLONDÉ, ARTHUR MULLER, DOMINIQUE MULLIEZ	
<i>Θάσος – Ανθρώπινοι και περιβαλλοντικοί παράμετροι της πολεοδομικής δυναμικής</i>	51
<i>Thasos: people and environmental parameters in city-planning</i>	
FRANCINE BLONDÉ, ARTHUR MULLER, DOMINIQUE MULLIEZ	
ΣΤΕΛΛΑ ΔΡΟΥΓΟΥ	
<i>Βεργίνα: οι τάφοι Heuzey</i>	63
<i>Vergina: the “Heuzey” tombs</i>	
STELLA DROUGOU	

ΣΤΕΛΛΑ ΔΡΟΥΓΟΥ, ΧΡΥΣΑΝΘΗ ΚΑΛΛΙΝΗ, ΛΥΔΙΑ ΤΡΑΚΑΤΕΛΛΗ <i>Η ανασκαφή της αρχαίας ακρόπολης στο Καστρί Πολυνερίου (Δήμος Θ. Ζιάκας) του νομού Γρεβενών</i>	75
<i>Excavation of the ancient acropolis at Kastri Polyneriou (Municipality of Th. Ziakas), Prefecture of Grevena</i> STELLA DROUGOU, CHRYSANTHI KALLINI, LYDIA TRAKATELLI	
BERNHARD HÄNSEL <i>Das Ende der Tellsiedlungen aus der Sicht eines Ausgräbers</i>	83
<i>The end of mound settlements from the standpoint of an excavator</i> BERNHARD HÄNSEL	
ΔΕΣΠΟΙΝΑ ΙΓΝΑΤΙΑΔΟΥ, ΙΩΑΝΝΗΣ-ΧΙΟΥ ΣΕΙΡΑΔΑΚΗΣ <i>Ηλιακό παρατηρητήριο στην τοιχογραφία του κυνηγιού στη Βεργίνα</i>	95
<i>A solar observatory in the lion-hunt painting at Vergina</i> DESPINA IGNATIADOU, JOHN HUGH SEIRADAKIS	
ΓΕΩΡΓΙΑ ΚΑΡΑΜΗΤΡΟΥ-ΜΕΝΤΕΣΙΔΗ <i>Αιανή και νομός Κοζάνης: δέκα χρόνια έρευνας</i>	105
<i>Aiani and the Prefecture of Kozani: ten years of research</i> GEORGIA KARAMITROU-MENTESIDI	
† ΝΑΡΚΙΣΣΟΣ ΚΑΡΥΔΑΣ <i>Παλαιοχριστιανικές οικίες με τρικλίνιο στη Θεσσαλονίκη – μέρος II: δέκα χρόνια μετά</i>	127
<i>Early Christian houses with triclinium in Thessaloniki – Part II: ten years after</i> † NARKISSOS KARYDAS	
ΑΓΓΕΛΙΚΗ ΚΟΤΤΑΡΙΔΗ <i>Η νεκρόπολη των Αιγών στα αρχαϊκά χρόνια και οι βασιλικές ταφικές συστάδες</i>	143
<i>The necropolis of Aigai during the Archaic Period and the clusters of royal tombs</i> AGGELIKI KOTTARIDI	
TONY KOZELJ, MANUELA WURCH-KOZELJ <i>Η μελέτη των λατομείων μαρμάρου της Θάσου τις τελευταίες δεκαετίες</i>	155
<i>The study of Thasos marble quarries during the last decades</i> TONY KOZELJ, MANUELA WURCH-KOZELJ	
ΜΑΡΙΑ ΛΙΛΙΜΠΑΚΗ-ΑΚΑΜΑΤΗ <i>Το αρχαιολογικό έργο στην Πέλλα, 1987-2007</i>	169
<i>Archaeological work at Pella, 1987-2007</i> MARIA LILIBAKI-AKAMATI	

JEAN-JACQUES MAFFRE <i>Trente ans de recherches sur la céramique attique trouvée à Thasos par l'École française d'Athènes depuis 1956</i>	185
<hr/>	
30 χρόνια έρευνας στην αττική κεραμική από τις ανασκαφές της Γαλλικής Αρχαιολογικής Σχολής Αθηνών στη Θάσο JEAN-JACQUES MAFFRE	
EΥΤΕΡΠΗ ΜΑΡΚΗ <i>Οι σωστικές ανασκαφές, κύριος παράγων διαμόρφωσης της εικόνας της βυζαντινής Θεσσαλονίκης</i>	205
<hr/>	
<i>Rescue excavations as the chief factor in forming our image of Byzantine Thessaloniki</i> EUTERPE MARKI	
ΒΑΣΩ ΜΙΣΑΗΛΙΔΟΥ - ΔΕΣΠΟΤΙΔΟΥ <i>Αφύτις 1997-2006</i>	221
<hr/>	
<i>Aphytis 1997-2006</i> VASSO MISSAILIDOU-DESPOTIDOU	
ΑΡΤΕΜΙΣΙΑ ΜΠΙΛΟΥΚΑ, ΙΩΑΝΝΗΣ ΓΡΑΙΚΟΣ <i>Νέα Καλλικράτεια Χαλκιδικής: η πρόσφατη σωστική ανασκαφική έρευνα (1999-2005) στην Ερετριακή αποικία των Δικαιοπολιτών στον Θερμαίο Κόλπο</i>	239
<hr/>	
<i>Nea Kallikrateia, Chalcidice: recent rescue excavations (1999-2005) in the Eretrian colony of the Dikaiopolites on the Thermaic Gulf</i> ARTEMISIA BILOUKA, IOANNIS GRAEKOS	
ΣΤΡΑΤΟΣ ΝΑΝΟΓΛΟΥ, ΜΑΡΙΑ ΠΑΠΠΑ <i>Η αναπαράσταση της ανθρώπινης μορφής στον νεολιθικό οικισμό του Μακρύγιαλου Πιερίας</i>	249
<hr/>	
<i>Representation of the human form in the Neolithic settlement of Makrygialos, Pieria</i> STRATOS NANOGLOU, MARIA PAPPΑ	
ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΠΑΝΤΕΡΜΑΛΗΣ <i>Δίον - Ιστορικά και λατρευτικά</i>	261
<hr/>	
<i>Dion - On history and worship</i> DIMITRIOS PANDERMALIS	
ANNA ΠΑΝΤΗ <i>Λαξευτές κατασκευές από τις ανασκαφές της 16ης Εφωρής στο Καραμπουρνάκι</i>	273
<hr/>	
<i>Rock-cut constructions from the excavations of the 16th Ephorate of Prehistoric and Classical Antiquities at Karabournaki</i> ANNA PANTI	

ΣΕΜΕΛΗ ΠΙΝΓΙΑΤΟΓΛΟΥ	
<i>Δίον: τα ιερά της Δήμητρος και του Ασκληπιού.</i>	
<i>Οι ανασκαφές των τελευταίων είκοσι χρόνων</i>	285
<hr/>	
<i>Dion: The sanctuaries of Demeter and Asclepius: excavations during the past twenty years</i>	
SEMELI PINGIATOGLOU	
ΧΡΥΣΣΟΥΛΑ ΣΑΑΤΣΟΓΛΟΥ-ΠΑΛΙΑΔΕΛΗ	
<i>Βεργίνα 1977/87-2006</i>	295
<hr/>	
<i>Vergina 1977/87-2006</i>	
CHRYSSOULA SAATSOGLOU-PALIADELI	
ΘΩΜΗ ΣΑΒΒΟΠΟΥΛΟΥ	
<i>Η αρχαιολογική έρευνα στο Κιλκίς</i>	307
<hr/>	
<i>The archaeological research at Kilkis</i>	
THOMI SAVVOPOULOU	
ΚΩΣΤΑΣ ΣΙΣΜΑΝΙΔΗΣ	
<i>Η μέχρι τώρα ανασκαφική έρευνα στα αρχαία Καλίνδοια</i>	317
<hr/>	
<i>Excavations at ancient Kalindoia to the present</i>	
KOSTAS SISMANIDIS	
ΕΥΔΟΚΙΑ ΣΚΑΡΛΑΤΙΔΟΥ	
<i>Το νεκροταφείο της Θέρμης (πρώην Σέδες) Θεσσαλονίκης: 20 χρόνια έρευνας</i>	329
<hr/>	
<i>The Cemetery of Thermi (formerly Sedes), Thessaloniki: 20 years of excavation</i>	
EUDOKIA SKARLATIDOU	
ΚΩΣΤΑΣ ΣΟΥΕΡΕΦ	
<i>Τούμπα Θεσσαλονίκης: ανασκαφές στην τράπεζα και το αρχαίο νεκροταφείο</i>	345
<hr/>	
<i>Toumba, Thessaloniki: excavations on the trapeza and in the ancient cemetery</i>	
KOSTAS SOUEREΦ	
ΚΩΣΤΑΣ ΣΟΥΕΡΕΦ	
<i>Σουρωτή νομού Θεσσαλονίκης: ανασκαφές στο αρχαίο νεκροταφείο</i>	359
<hr/>	
<i>Souroti, Prefecture of Thessaloniki: excavations in the ancient cemetery</i>	
KOSTAS SOUEREΦ	
ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΤΖΑΝΑΒΑΡΗ - ΚΩΣΤΑΣ ΦΙΛΗΣ	
<i>Η Λητή από την προϊστορία μέχρι την ύστερη αρχαιότητα</i>	369
<hr/>	
<i>Lete from the Prehistoric period to Late Antiquity</i>	
KATERINA TZANAVARI, KOSTAS FILIS	

ΜΙΧΑΛΗΣ ΤΙΒΕΡΙΟΣ		
	<i>Η πανεπιστημιακή ανασκαφή στο Καραμπουρνάκι Θεσσαλονίκης</i>	385
	<i>Karabournaki: University of Thessaloniki excavations</i>	
	MICHALIS TIVERIOS	
ΜΙΧΑΛΗΣ ΤΙΒΕΡΙΟΣ		
	<i>Η «διπλή τράπεζα Αγκιάλου»</i>	397
	<i>The double trapeza at Anchialos</i>	
	MICHALIS TIVERIOS	
ΠΟΛΥΞΕΝΗ ΤΣΑΤΣΟΠΟΥΛΟΥ		
	<i>Μεσημβρία - Ζώνη: η συμβολή της αρχαιολογικής έρευνας στην αναζήτηση της ταυτότητας των αποικιών της Σαμοθράκης</i>	409
	<i>Mesemvria - Zone: the contribution of archaeological research in the quest for the identification of the Samothracian colonies</i>	
	POLYXENI TSATSOPOULOU	
ΕΛΙΣΑΒΕΤ - ΜΠΕΤΤΙΝΑ ΤΣΙΓΑΡΙΔΑ, ΕΛΕΝΗ ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ		
	<i>Νέα στοιχεία για την ιστορική τοπογραφία της χερσονήσου της Κασσάνδρας (Χαλκιδικής)</i>	421
	<i>New evidence on the historical topography of Cassandra (Chalcidice)</i>	
	ELISAVET BETTINA TSIGARIDA, ELENI PAPADIMITRIOU	
ΜΑΡΙΑ ΤΣΙΜΠΙΔΟΥ-ΑΥΛΩΝΙΤΗ		
	<i>Ανασκαφικές έρευνες στον Φοίνικα Ν. Θεσσαλονίκης, 1987-2006 – Μια εικοσαετία ανατροπών</i>	435
	<i>Excavations in Finikas, Thessaloniki, 1987-2006 – Twenty years of surprising discoveries</i>	
	MARIA TSIMBIDOU-AVLONITI	
ΑΡΕΤΗ ΧΟΝΔΡΟΓΙΑΝΝΗ - ΜΕΤΟΚΗ		
	<i>Αλιάκμων 1985-2005: η αρχαιολογική έρευνα στην περιοχή της τεχνητής λίμνης Πολυφύτου (κοιλάδα μέσου ρου του Αλιάκμονα), αποτελέσματα και προοπτικές</i>	449
	<i>Haliakmon 1985-2005: archaeological research in the area of the artificial lake of Polyfytos (the valley around the middle of the Haliakmon river), results and perspectives</i>	
	ARETI HONDROYANNI-METOKI	
ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ		
	<i>Αρχαία Έδεσσα: η εξωαστική χρήση του χώρου</i>	463
	<i>Ancient Edessa: The extra-urban use of space</i>	
	ANASTASIA CHRYSOSTOMOU	
ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ - ΠΑΥΛΟΣ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ		
	<i>Τα νεκροταφεία του αρχαίου οικισμού στο Αρχοντικό Πέλλας</i>	477
	<i>The cemeteries of the ancient settlement of Archontiko, Pella</i>	
	ANASTASIA CHRYSOSTOMOU, PAVLOS CHRYSOSTOMOU	

Η πανεπιστημιακή ανασκαφή στο Καραμπουρνάκι Θεσσαλονίκης

Μιχάλης Τιβέριος

Η θέση του αρχαίου οικισμού

Ο αρχαίος οικισμός στο Μικρό Καραμπουρνάκι Θεσσαλονίκης, που βρίσκεται στην κορυφή χαμηλού λόφου (τούμπας) σε χώρο του πρώην στρατοπέδου Κόδρα (Εικ. 1), ερευνάται τα τελευταία χρόνια από το Α.Π.Θ. Στις πανεπιστημιακές αυτές ανασκαφές, που άρχισαν το 1994, μετέχουν κάθε χρόνο πολλοί προπτυχιακοί και μεταπτυχιακοί φοιτητές Αρχαιολογίας κυρίως του Α.Π.Θ., αλλά και από άλλα ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα, τόσο του εσωτερικού όσο και του εξωτερικού¹. Πάνω στον λόφο είχε πραγματοποιηθεί μια ολιγοήμερη, επίσης πανεπιστημιακή, ανασκαφή και το 1930 από τον Κ. Ρωμαίο, καθηγητή του νεοσύστατου τότε Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης², ενώ σωστικές ανασκαφικές εργασίες, με ενδιαφέροντα ευρήματα, έγιναν εδώ και το 1954, κατά τη διάνοιξη της παραλιακής οδού που συνέδεσε τη Θεσσαλονίκη με τη Νέα Κρήνη (Αρετσού)³.

Δυστυχώς, η συνεχής χρήση του χώρου για στρατιωτικούς σκοπούς, ήδη από την εποχή της τουρκοκρατίας ως τις μέρες μας, με τις κάθε λογής σχετικές εγκαταστάσεις (π.χ. οχυρώσεις) και δραστηριότητες (π.χ. ενταφιασμοί αλόγων μονάδων του ιππικού), είχε ως αποτέλεσμα όχι μόνο τη διατάραξη των αρχαίων στρωμάτων, αλλά και την εξαφάνιση κάποιων εξ αυτών⁴.

Αρχιτεκτονικά κατάλοιπα

Το μεγαλύτερο μέρος του αρχαίου οικισμού έχει ενταχθεί σε τοπογραφικό κάρναβο, με βάση τον οποίο έχουν χαραχθεί οι ανασκαφικές τομές (Εικ. 1-3). Έως το 2008 έχουν ανοιχθεί γύρω στα 110 σκάμματα, διαστάσεων 4×4μ., το βάθος των οποίων σε λίγες σχετικά περιπτώσεις ξεπερνά το 1,50μ. Έχουν έλθει στο φως ποικίλα οικοδομικά λείψανα, τα περισσότερα από τα οποία φαίνεται να ανήκουν στους αρχαϊκούς χρόνους, ενώ δεν λείπουν και κατάλοιπα από τη σύγχρονη εποχή. Ως επί το πλείστον διασώζονται λίθινες υποθεμελιώσεις τοίχων που ανήκουν σε δύο φάσεις: η παλιότερη φαίνεται να χρονολογείται γύρω στα μέσα του 6^{ου} αιώνα και η νεότερη πιθανόν στις αρχές του 5^{ου} αι. π.Χ.⁵ Έχουν αποκαλυφθεί ορθογώνια δωμάτια (Εικ. 2-3) εντός των οποίων βρέθηκαν κεραμική, υφαντικά βάρη, μυλόπετρες και τριπτήρες. Ορισμένοι από τους χώρους αυτούς σαφώς χρησίμευαν ως αποθηκευτικοί, όπως μας βεβαιώνουν τα πιθάρια και οι εμπορικοί αμφορείς που ήλθαν στο φως εδώ (Εικ. 2). Τα οικοδομικά αυτά λείψανα ανήκουν σε οικίες και επομένως μικρά λίθινα πλακόστρωτα που εντοπίστηκαν σε κάποιους από τους παραπάνω χώρους πρέπει να εξυπηρετούσαν οικιακές-παραγωγικές δραστηριότητες⁶. Σε άλλα σημεία του αρχαίου οικισμού έχουν εντοπιστεί στρώσεις από μικρά βότσαλα και κοχύλια, ίσως πρόκειται για δάπεδα αυλών, ενώ κάποιες στρώσεις από αργούς λίθους δεν αποκλείε-

1. Για τις ανασκαφές αυτές, βλ. Μ. Τιβέριος, Ε. Μανακίδου, Δ. Τσιαφάκη, ΑΕΜΘ 8, 1994 κ.ε. Βλ. επίσης Μ. Τιβέριος, Εγνατία 5, 1995-2000, 297 κ.ε. και Μ. Τιβέριος, Ε. Μανακίδου, Δ. Τσιαφάκη, Εγνατία 7, 2002-2003, 327 κ.ε.

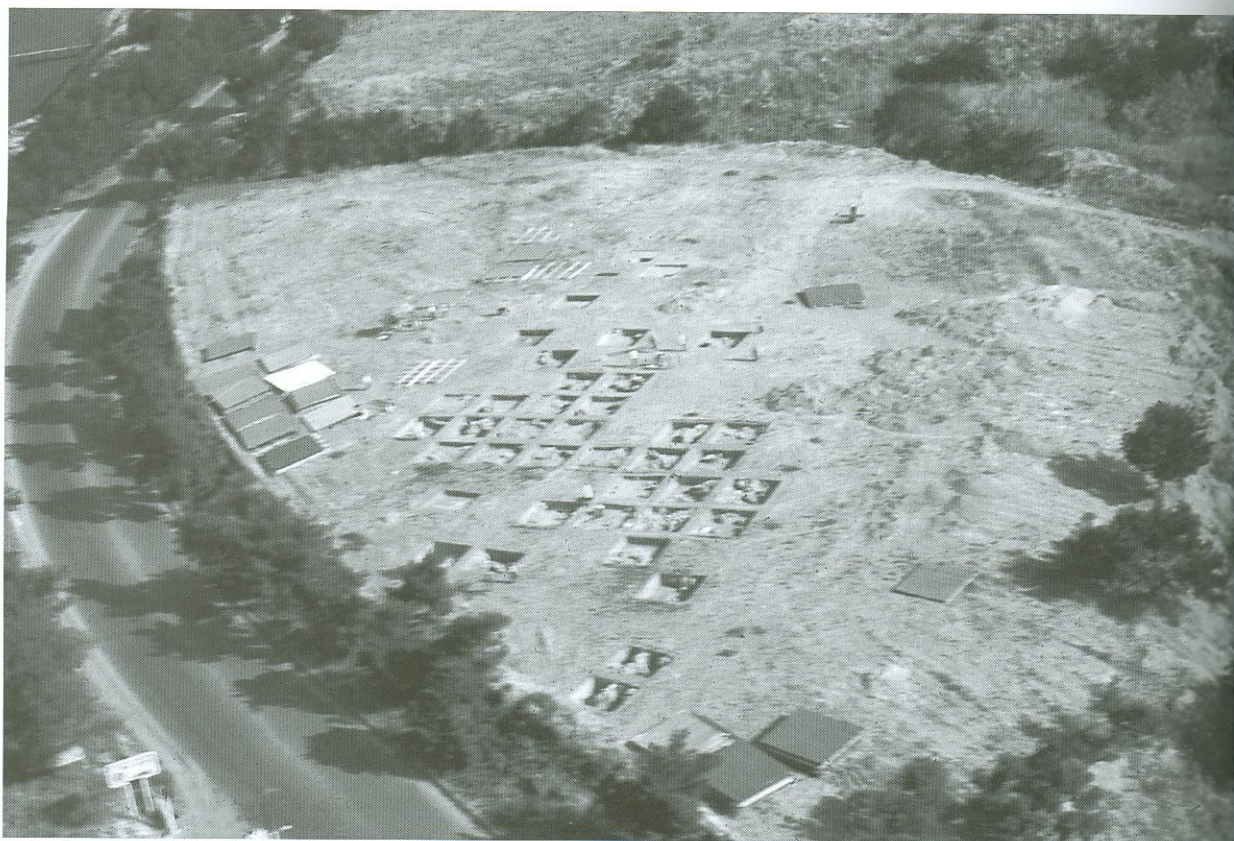
2. Κ. Ρωμαίος, Αρχαίον Θρακ. Λαογραφίας και Γλωσσ. Θησαυρού, Επιτύμβιον Χρήστου Τσουντα, (1941) 358 κ.ε.

3. Μακεδονικά 7, 1966/1967, 303 και σημ. 9 (Φ. Πέτσας) και Μακεδονικά 9, 1969, 135. Πρβλ. και ΒΣΗ 79, 1955, 274. Για τις ανασκαφικές έρευνες στην περιοχή, βλ. Μ. Τιβέριος, Εγνατία 5, 1995-2000, 298 κ.ε. Πρόσθεσε Μ. Τσιμπίδου, ΑΔ, Χρονικά (υπό έκδοση).

4. Για τις διάφορες στρατιωτικές δραστηριότητες και επεμβάσεις στην περιοχή, βλ. Τιβέριος, ό.π.

5. Λόγω της μεγάλης διατάραξης των αρχαίων στρωμάτων από τις νεότερες επεμβάσεις, η ακριβής χρονολόγηση των δυο αυτών φάσεων δεν έχει καταστεί δυνατή ως σήμερα.

6. Βλ. Τιβέριος, ό.π. (σημ. 3), 303 και S. Moschonissioti στο M. Bats-B. d' Agostino (επιμ.), Euboica. L' Eubea e la presenza Euboica in Calcidica e in occidente, Napoli 1998, 258-259 και σημ. 36, 37 (με βιβλιογραφία).

Εικ. 1. Καραμπουρνάκι. Άποψη του αρχαιολογικού χώρου.

Εικ. 2. Καραμπουρνάκι. Αρχιτεκτονικά λείψανα.

Εικ. 3. Καραμπουρνάκι. Αρχιτεκτονικά λείψανα.

ται να ανήκουν σε δρόμους⁷. Οι οικίες στεγαζόνταν με κεραμίδια, συνήθως λακωνικού τύπου και η ανεύρεση λιγοστών πήλινων αρχιτεκτονικών σιμών με γραπτή διακόσμηση μαρτυρεί την ύπαρξη και ορισμένων πιο φροντισμένων οικημάτων στον οικισμό⁸.

Ως οικιακοί χώροι (χωρίς φυσικά να αποκλείεται και η παράλληλη χρήση τους για αποθηκευτικές ή εργαστηριακές ανάγκες) θα πρέπει να ερμηνευθούν και ορισμένα ημιυπόγεια, συνήθως κυψελόμορφα και σπανιότερα ορθογώνια, δωμάτια λαξευμένα μέσα στο φυσικό έδαφος (Εικ. 4). Η μέγιστη διάμετρος των κυψελόμορφων αυτών χώρων ποικίλει από 1,50-2,50 μ. Ορισμένες από τις κατασκευές αυτές αποτελούνται από δύο χώρους που επικοινωνούν μεταξύ τους με μικρό άνοιγμα και ενίοτε έφεραν στα τοιχώματά τους και κόγχες⁹. Η ανωδομή τους, πάνω από την επιφάνεια του εδάφους, συνεχιζόταν με λίθους και πλίν-

θους. Εντός τους βρέθηκαν θραύσματα από πήλινες εστίες, αποθηκευτικά και μαγειρικά σκεύη, πήλινα υφαντικά βάρη, τμήματα περιρραντηρίων ή λεκανών, λίθινοι πελέκεις και πεσσοί, πολλά θαλασσινά όστρεα, οστά ζώων και πουλιών, διάφορα άλλα μικροαντικείμενα –ορισμένα από αυτά χάλκινα–, λιγοστά πήλινα ειδώλια και μεγάλες ποσότητες κεραμικής, εγχώριας και εισαγμένης, κυρίως αρχαϊκών χρόνων. Οι ημιυπόγειες αυτές κατασκευές είναι παλιότερες από τις υπέργειες, χρονολογούνται στον 7^ο αιώνα αν όχι και παλιότερα, χωρίς βέβαια να αποκλείεται και η περίπτωση κάποιες απ' αυτές να χρησιμοποιήθηκαν και κατά τις νεότερες φάσεις του οικισμού. Η βεβαιωμένη συσχέτιση ενός μαγειρικού φούρνου και μιας κατασκευής προπαρασκευής τροφής με έναν τέτοιο ημιυπόγειο κυψελόμορφο χώρο, ενισχύει σημαντικά τη χρήση του ως οικιακού¹⁰. Παρόμοιες κατασκευές, που σε ορισμένες περιοχές ονομάζονταν «αργελλαι» («αργίλαι» ή «αργίλαι»)¹¹, είναι γνωστές και από αλλού, ιδιαίτερα από τις βόρειες περιοχές του

7. Μ. Τιβέριος, Ε. Μανακίδου, Δ. Τσιαφάκη, *Εγνατία* 7, 2002-2003, 335 κ.ε.

8. Μ. Τιβέριος, Ε. Μανακίδου, Δ. Τσιαφάκη, *ΑΕΜΘ* 14, 2000, 210, 214, εικ. 7, των ίδιων *ΑΕΜΘ* 16, 2002, 262.

9. Για τις κατασκευές αυτές, βλ. Τιβέριος, ό.π. (σημ. 3), 304 κ.ε., Μ. Τιβέριος, Ε. Μανακίδου, Δ. Τσιαφάκη, ό.π. (σημ. 7), 333 κ.ε., των ίδιων *ΑΕΜΘ* 14, 2000, 212 και σημ. 9 με βιβλιογραφία.

10. Μ. Τιβέριος, Ε. Μανακίδου, Δ. Τσιαφάκη, *ΑΕΜΘ* 18, 2004, 338 κ.ε., 342.

11. J. N. Kallérís, *Les anciens Macédoniens I*, 1988, 104 κ.ε.

Εικ. 4. Καραμπουρνάκι. Κυψελόμορφος ημιυπόγειος χώρος.

Ευξείνου Πόντου¹². Πιθανόν σε τέτοιους ημιυπόγειους χώρους έμεναν και οι Φρύγες, που στο χώρο της Μακεδονίας ζούσαν ακόμη και κατά τον 5^ο αι. π.Χ., αφού, σύμφωνα με γραπτές μαρτυρίες, κατοικούσαν κάτω από τη γη¹³.

Ένα χαρακτηριστικό «εύρημα» της ανασκαφής αποτελούν και οι λάκκοι «απορριμμάτων», που εντοπίστηκαν σε διάφορα σημεία του οικισμού γεμάτοι κυρίως από κεραμικά συντρίμια¹⁴. Παρόμοιους λάκκους έφεραν στο φως και οι ανασκαφικές έρευνες της ΙΣΤ' Εφορείας Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων στα ανατολικά-νοτιοανατολικά της τούμπας¹⁵.

12. Βλ. π.χ. G. Tsetskhladze στο T. Heine Nielsen (επιμ.), *Yet More Studies in the Ancient Greek Polis* (1997) 46, σημ. 19-20, 47, εικ. 3α, 50 σημ. 29, A. M. Butyagin, S. L. Solovyon, *RosA* 1998/2, 138 κ.ε., V. D. Kuznetsov στο G. Tssetskhladze (επιμ.), *Ancient Greeks. West and East, Mnemosyne, Suppl.* 196, (1999), 531 κ.ε., S. L. Solovyon, *Colloquia Pontica* 4, 1999, 31 κ.ε. 62, εικ. 46.

13. Τιβέριος ό.π. (σημ. 3), 305.

14. Βλ. π.χ. Μ. Τιβέριος, Ε. Μανακίδου, Δ. Τσιαφάκη, *ΑΕΜΘ* 17, 2003, 192.

15. Ε. Παντερμαλή, Ε. Τρακοσοπούλου, *ΑΕΜΘ* 9, 1995, 284 κ.ε., 292, εικ. 2-5.

Κινητά ευρήματα

Στον οικισμό, όπως ήδη έχει λεχθεί, έχουν βρεθεί μεγάλες ποσότητες εισαγμένης και ντόπιας κεραμικής. Η πρώτη προέρχεται από τα σημαντικότερα κεραμικά κέντρα του αρχαίου ελληνικού κόσμου, όπως π.χ. της Εύβοιας, Αθήνας, Κορίνθου, της ανατολικής Ελλάδας (από Χίο, Σάμο, ΒΑ Αιγαίο και από πόλεις της Μικράς Ασίας) και της Λακωνίας. Το μεγαλύτερο μέρος της κεραμικής αυτής χρονολογείται στην αρχαϊκή εποχή, δηλαδή στον 7^ο και 6^ο αι. π.Χ., ωστόσο ένα μέρος της ανήκει στους γεωμετρικούς και ένα άλλο στους κλασικούς χρόνους¹⁶. Τα παλιότερα εισαγμένα αγγεία των δικών μας ανασκαφικών ερευνών είναι γεωμετρικά και προέρχονται κυρίως από την Εύβοια, αλλά και από άλλα μέρη, όπως π.χ. από την Αττική¹⁷. Από την

16. Για την εισαγμένη κεραμική στο Καραμπουρνάκι, βλ. Μ. Τιβέριος ό.π. (σημ. 3), 305 κ.ε., Μ. Τιβέριος, Ε. Μανακίδου, Δ. Τσιαφάκη, ό.π. (σημ. 7), 338, κ.ε., των ίδιων, ό.π. (σημ. 14), 194 κ.ε., των ίδιων, ό.π. (σημ. 10), 341.

17. Τα παλιότερα βεβαιωμένα αττικά γεωμετρικά όστρακα που έχουν βρεθεί στο Καραμπουρνάκι ανήκουν στη μέση γεωμετρική περίοδο και έχουν βρεθεί κατά τις παλιότερες ανασκαφές του Ρωμαιού, (βλ. ό.π. σημ. 2, 307). Στις ίδιες ανασκαφές έχει βρεθεί και γεωμετρική κεραμική πιθανότατα κυκλαδικής προέλευσης. Βλ. Μ. Τιβέριος, *ΑΕΜΘ* 1,

Εικ. 5. Καραμπουρνάκι. Πινάκιο ανατολικής Ελλάδας.

κεραμική των αρχαίων χρόνων ξεχωρίζει αυτή της ανατολικής Ελλάδας (Εικ. 5), όπως κύλικες με πουλιά, αγγεία «στιλ αιγάρων», χιώτικοι κάλυκες, ιωνικές κύλικες, σαμιακές λήκυθοι, αιολίζοντες λέβητες¹⁸. Σημειώνουμε ακόμη την παρουσία της λεγόμενης κεραμικής G 2-3 Ware, η οποία πιθανότατα είναι προϊόν ενός περιοδούντος όσο και «αιολίζοντος» κεραμικού εργαστηρίου του ΒΑ Αιγαίου¹⁹, όπως και λίγων οστράκων από κυπριακά και φοινικικά αγγεία²⁰.

1987, 250, 256. Από τις παλιότερες ανασκαφικές έρευνες στο Καραμπουρνάκι έχουμε και μυκηναϊκά όστρακα, ανάμεσά τους πιθανόν και εισαγμένα. Βλ. Τιβέριος ό.π. 249 κ.ε. και σημ. 19, 255, εικ. 1. Πρβλ. και Μ. Τιβέριος στο Ν. Χρ. Σταμπολίδης, Α. Παννικουρή (επιμ.), Το Αιγαίο στην Πρώιμη Εποχή του Σιδήρου, (2004), 296, σημ. 7 και εικ. 2.

18. Για ιωνική κεραμική από το Καραμπουρνάκι, βλ. και D. Tsiafaki στο F. Krinzinger (επιμ.), Akten des Symposions "Die Ägais und das westliche Mittelmeer. Beziehungen und Wechselwirkungen 8. bis 5. Jh. V. Chr. Wien 24. bis 27. März 1999, Archäologische Forschungen Band 4, Österreichische Akademie der Wissenschaften phil.-hist. Klasse, Denkschriften, 288 Band (2000) 417 κ.ε.

19. Βλ. π.χ. Μ. Τιβέριος, Ε. Μανακίδου, Δ. Τσιαφάκη, ΑΕΜΘ 15, 2001, 259, 262, εικ. 6. Για την κεραμική G 2-3 Ware με βιβλιογραφία, βλ. Μ. Τιβέριος στο Ν. Σταμπολίδης (επιμ.), Γενέθλιον. Αναμνηστικός Τόμος για την συμπλήρωση είκοσι χρόνων λειτουργίας του Μουσείου Κυκλαδίτικης Τέχνης (2006), 78.

20. Για κυπριακή κεραμική, βλ. Μ. Τιβέριος, Ε. Μανακίδου, Δ. Τσια-

Περιορισμένη σχετικά είναι η παρουσία της πρωτοκορινθιακής κεραμικής, ενώ τα κορινθιακά αγγεία της επόμενης περιόδου είναι σαφώς περισσότερα. Ανάμεσά τους ορισμένα είναι έργα μεγάλων αγγειογράφων του κορινθιακού κεραμικού²¹ (Εικ. 6). Τα περισσότερα αττικά μελανόμορφα αγγεία χρονολογούνται στα τέλη του 6^{ου}-αρχές 5^{ου} αι. π.Χ. (Εικ. 7) υπάρχουν, ωστόσο, και ορισμένα από το πρώτο μισό του 6^{ου} αι. π.Χ. Τα αττικά ερυθρόμορφα και μελαμβαφή αγγεία, χρονολογούνται κυρίως στον 5^ο αι. π.Χ. και συχνά διακρίνονται, τα δεύτερα κυρίως, για την ποιότητά τους²². Τέλος, επισημαίνουμε και την παρουσία λακωνικών μελαμβαφών κρατήρων του 6^{ου} αι. π.Χ. (Εικ. 8).

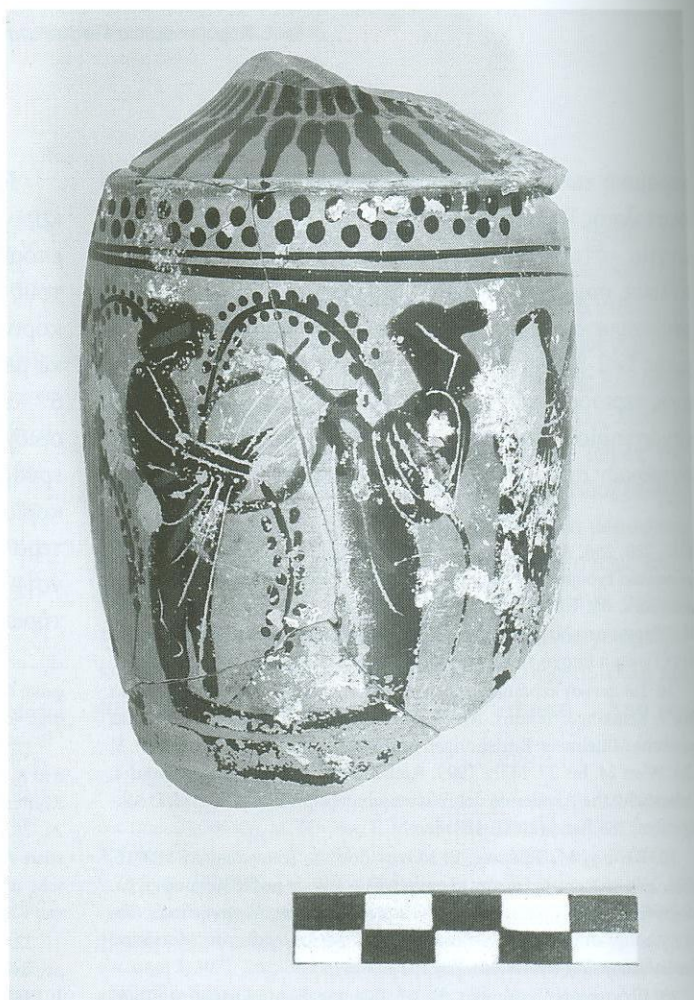
φάκη ό.π. (σημ. 10), 341, 344, εικ. 8. Για φοινικική, βλ. παρακάτω 310, και σημ. 45.

21. Για κορινθιακά αγγεία από το Καραμπουρνάκι, βλ. Ε. Μανακίδου, στο Β. Schmaltz, Μ. Söldner (επιμ.), Griechische Keramik im kulturellen Kontext. Akten des Internationalen Vasen Symposions in Kiel vom 24.-28.10.2001 veranstaltet durch das Archäologische Seminar der Christian-Albrechts-Universität zu Kiel, Münster 2003, 193-196. «Korinthische und attische Importkeramik der archaischen Zeit aus der Siedlung van Karabournaki / Nordgriechenland» της ίδιας, ΑΜ 120, 2005, 71-83.

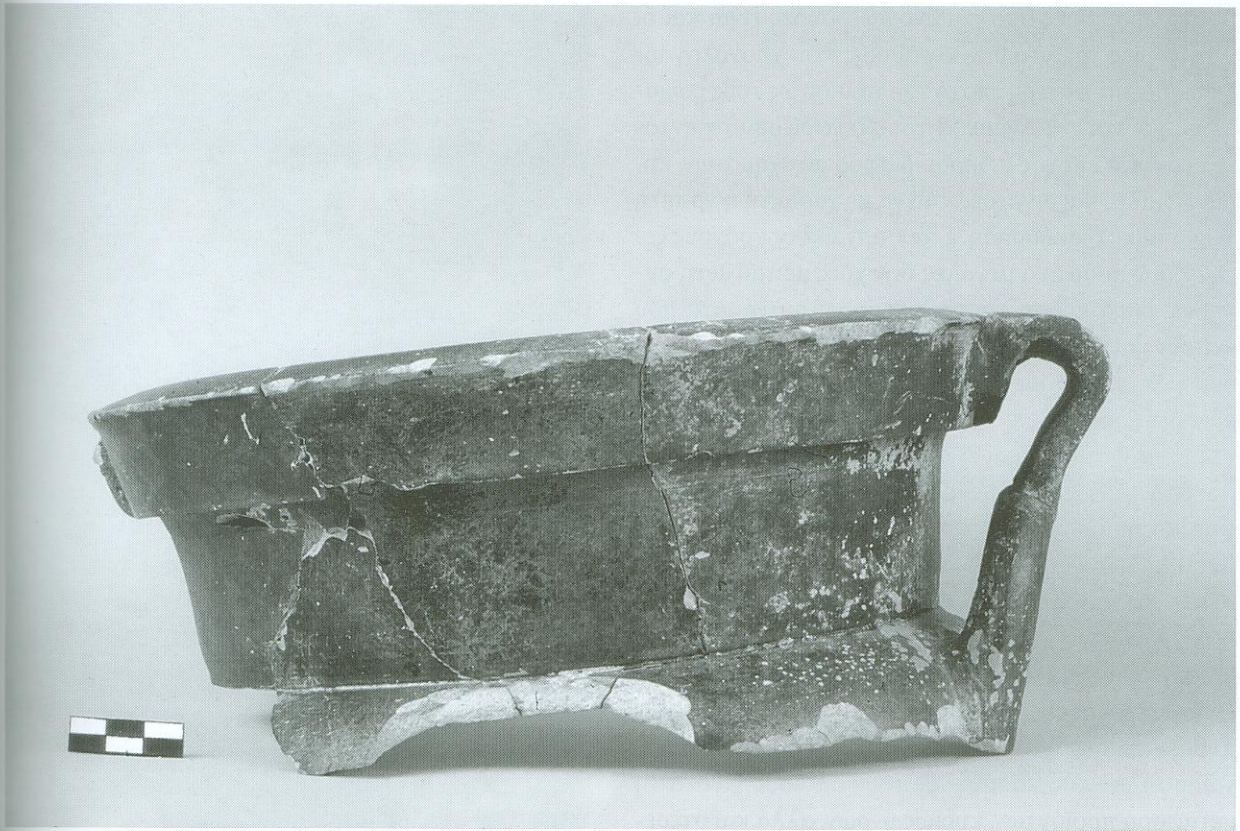
22. Για αττικά αγγεία αρχαίων και κλασικών χρόνων από παλιότερες ανασκαφικές έρευνες στο Καραμπουρνάκι, βλ. Μ. Τιβέριος, ΑΕΜΘ 1, 1987, 251 κ.ε.

Εικ. 6. Καραμπουρνάκι.
Κορινθιακός μελανόμορφος
κιονωτός κρατήρας.

Εικ. 7. Καραμπουρνάκι.
Αττική μελανόμορφη λήκυθος.

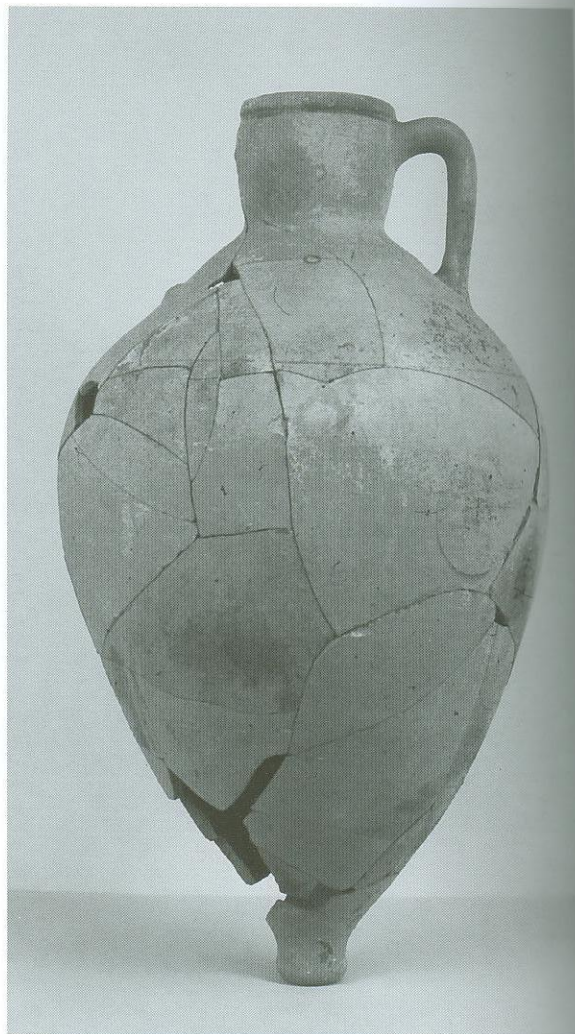
Εικ. 8. Καραμπουρνάκι. Λακωνικός μελαμβαφής κρατήρας.

Εικ. 9. Καραμπουρνάκι. «Εγχώρια» αρχαϊκή κεραμική.

Πολυάριθμες όσο και ενδιαφέρουσες είναι και οι κατηγορίες της ντόπιας κεραμικής που χρονολογούνται από την ύστερη εποχή του χαλκού ως τους ρωμαϊκούς χρόνους²³. Ανάμεσά τους ξεχωρίζουν τα «ντόπια» αγγεία εποχής σιδήρου διαφόρων σχημάτων, κυρίως φιάλες και οινοχόες, συχνά με χαρακτή ή γραπτή γεωμετρική διακόσμηση. Στους αρχαϊκούς χρόνους ξεχωρίζουν ποσοτικά μεγάλες οινοχόες με ταινιωτή συνήθως διακόσμηση και ορισμένα άλλα σχήματα που φέρουν και εικονιστικές παραστάσεις²⁴ (Εικ. 9). Ευδιάκριτη είναι η λεγόμενη «ασημίζουσα» κεραμική, με αγγεία μεγάλου, ως επί το πλείστον, μεγέθους, που χρονολογείται στον 8^ο και 7^ο αι. π.Χ., ενώ μεγάλες είναι οι ποσότητες της λεγόμενης «ωκέλυφης, ερυθροβαφούς» κεραμικής (Εικ. 11). Πρόκειται κυρίως για συμποσιακά σκεύη, ανάμεσα στα οποία κυριαρχεί το σχήμα της άποδης κύλικας. Η κεραμική αυτή, αρχαϊκών χρόνων, κατασκευαζόταν στον οικισμό²⁵.

Οι ανασκαφικές εργασίες στο Καραμπουρνάκι έχουν φέρει στο φως μεγάλο αριθμό εμπορικών οξυπύθμενων αμφορέων διαφόρων εργαστηρίων του αρχαίου ελληνικού κόσμου, με τους οποίους γινόταν η μεταφορά προϊόντων, κυρίως υγρών, αλλά και στερεών²⁶. Στο λιμάνι του αρχαίου οικισμού έφταναν στα αρχαϊκά και κλασικά χρόνια μεγάλες ποσότητες κρασιού κυρίως από τη Χίο (Εικ. 10), τη Μένδη, από πόλεις της Μικράς Ασίας (π.χ. από τις Κλαζομενές ή τη Μίλητο), από τη Λέσβο και από αλλού. Το λάδι προερχόταν κυρίως από την Αθήνα, την Κόρινθο και τη Σάμο. Σε ορισμένους από τους αμφορείς υπάρχουν, εγγάρκτα ή γραπτά, εμπορικά σύμβολα. Πάνω σε ένα όστρακο από αττικό αμφορέα SOS διαβάζουμε το όνομα Καλ(λ)ίας. Πολύ πιθανόν πρόκειται για έναν Αθηναίο ελαιopαραγωγό, του οποίου το προϊόν έφθασε στις πρώτες δεκαετίες του 6^{ου} αι. π.Χ. στον αρχαίο οικισμό²⁷.

Εικ. 10. Καραμπουρνάκι. Χιώτικος εμπορικός οξυπύθμενος αμφορέας.

Ιδιαίτερα αισθητή είναι και η παρουσία ενός «ντόπιου» εμπορικού αμφορέα (Εικ. 13) βασικά γεωμετρικών χρόνων, που πιθανότατα κατασκευαζόταν σε γειτονικό αρχαίο πόλισμα, στην περιοχή της σημερινής Σίνδου. Διακοσμείται στον ώμο συνήθως με ομόκεντρους κύκλους και στις λαβές φέρει δυο κάθετες αυλακώσεις που τονίζονται με χρώμα²⁸. Στις ανασκαφές στο Καραμπουρνάκι, εκτός από σπόρους σιταριού, κριθαριού, λαθουριού, φακής, ρόβης, σημαντικό είναι και ο αριθμός των γιγάρτων σταφυλιού και σε αρκετές περιπτώσεις και στεμφύλων²⁹. Τα τελευταία αποτελούν σοβαρή ένδειξη ότι εδώ είχαμε

23. Για την «ντόπια» κεραμική, βλ. Τιβέριος, ό.π. (σημ. 3), 309 κ.ε., Μ. Τιβέριος, Ε. Μανακίδου, Δ. Τσιαφάκη, ό.π. (σημ. 7), 343 κ.ε. Τα παλιότερα ως σήμερα όστρακα από «ντόπια» αγγεία που έχουν βρεθεί στο Καραμπουρνάκι χρονολογούνται στην ύστερη εποχή του χαλκού και είναι πολύ λίγα. Βλ. π.χ. Μ. Τιβέριος, Ε. Μανακίδου, Δ. Τσιαφάκη ό.π. (σημ. 19) 259-260, των ίδιων, ό.π. (σημ. 7), 343, σημ. 31. Λιγοστή είναι και η κεραμική που χρονολογείται στα ελληνιστικά και ρωμαϊκά χρόνια. Βλ. π.χ. Μ. Τιβέριος, ό.π. (σημ. 22), 249 και σημ. 15.

24. Βλ. π.χ. Μ. Τιβέριος, Ε. Μανακίδου, Δ. Τσιαφάκη, ΑΕΜΘ 13, 1999, 172-173, 176, εικ. 10.

25. Βλ. Μ. Τιβέριος, Ε. Μανακίδου, Δ. Τσιαφάκη ό.π. (σημ. 7), 347 κ.ε.

26. Για τους εμπορικούς οξυπύθμενους αμφορείς από το Καραμπουρνάκι, βλ. Τιβέριος, ό.π. (σημ. 3), 311 κ.ε. Βλ. και Μ. Τιβέριος, Ε. Μανακίδου, Δ. Τσιαφάκη ό.π. (σημ. 7), 346, 350.

27. Μ. Τιβέριος στο Μύρτος. Μελέτες στη μνήμη της Ιουλίας Βοκοτοπούλου, (2000), 519 κ.ε.

28. Για τον αμφορέα αυτόν, βλ. Μ. Τιβέριος, ΑΕΜΘ 7, 1993, 250, εικ. 6, του ίδιου ΑΕΜΘ 10 Α, 1996, 424 εικ. 7, του ίδιου στο Μ. Bats-Bd' Agostino (επιμ.), 250 και σημ. 42, 47.

29. Για αρχαιοβοτανικά ευρήματα από το Καραμπουρνάκι, βλ. Σ. Μ. Βαλαμώτη, ΑΕΜΘ 17, 2003, 201 κ.ε. Πρβλ. Μ. Τιβέριος, Ε. Μανακίδου, Δ. Τσιαφάκη ό.π. (σημ. 7), 333 και σημ. 10.

Εικ. 11. Καραμπουρνάκι. Εγχώρια ωκέλυφη κεραμική.

Εικ. 12. Καραμπουρνάκι. Λίθινη μήτρα.

εξαγωγή χυμού από σταφύλια. Επομένως, δεν αποκλείεται ο «ντόπιος» εμπορικός αμφορέας να χρησιμοποιείται για την προώθηση εγχώριου κρασιού³⁰.

Από τα υπόλοιπα ευρήματα αναφέρουμε κάποια πήλινα ειδώλια³¹, τμήματα από πήλινα περιρραντήρια, που μερικές φορές διακοσμούνται και με ανάγλυφη ή φυτική διακόσμηση³², πήλινες και λίθινες μήτρες (Εικ. 12) που χρησίμευαν για την κατασκευή κοσμημάτων³³, έναν μικρό αριθμό από χάλκινα κοσμήματα³⁴ και ελάσματα –ανάμεσα στα τελευταία έχουμε και ένα επαργυρωμένο όχανο ασπίδας³⁵ (Εικ. 14)–, ένα αργυρό νόμισμα Περδίκας Β³⁶, έναν αιγυπτιακό σκαραβαίο³⁷, ποικίλα πήλινα πηνία και υφαντικά βάρη. Έχουν, επίσης, εντοπιστεί ίχνη από εργασίες επεξεργασίας μετάλλων³⁸, ενώ ενδιαφέρον παρουσιάζουν και ορισμένες ξενόγλωσσες επιγραφές, με εμπορικό, μερικές φορές, περιεχόμενο³⁹.

Συμπερασματικά

Όλα τα παραπάνω ευρήματα μας επιτρέπουν να υποστηρίξουμε ότι στον αρχαίο οικισμό που ερευνούμε είχαμε μια έντονη εμπορική δραστηριότητα ιδιαίτερα μάλιστα κατά τους αρχαϊκούς χρόνους. Προφανώς είχαμε εδώ ένα κοσμοπολίτικο κέντρο, ένα σημαντικό σταθμό συγκέντρωσης προϊόντων από πολλές περιοχές του αρχαίου κόσμου και προώθησής τους προς την ενδοχώρα και αντιστρόφως, συγκέντρωσης δηλαδή εδώ προϊόντων από τις γύρω περιοχές με σκοπό την εξαγωγή τους. Ο οικισμός αυτός φαίνεται να ήταν το σημαντικότερο οικονομικό κέντρο του μυχού του Θερμαϊκού κόλπου κατά τους αρχαϊκούς και κλασικούς χρόνους.

Με βάση τις γραπτές μαρτυρίες και τα δεδομένα των μέχρι σήμερα ανασκαφικών ερευνών, το αρχαίο πόλισμα στο Καραμπουρνάκι πρέπει να αποτελούσε

τμήμα της αρχαίας Θέρμης, της σπουδαιότερης πόλης στο μυχό του Θερμαϊκού κόλπου πριν την ίδρυση της Θεσσαλονίκης. Πρόκειται για πόλη που πρέπει να ήταν κτισμένη κωμηδόν, αποτελείτο δηλαδή από διάφορους οικισμούς που ήταν σκορπισμένοι σε διάφορα μέρη της περιοχής. Ο αρχαίος οικισμός στο Καραμπουρνάκι, που διέθετε και το μοναδικό λιμάνι της περιοχής, κατά τους γεωμετρικούς και ιδιαίτερα κατά τους αρχαϊκούς και κλασικούς χρόνους πρέπει να αποτελούσε τον βασικό πυρήνα της Θέρμης⁴⁰. Με βάση τα ως σήμερα δεδομένα, πρέπει να ιδρύθηκε στα τέλη της ύστερης εποχής του χαλκού, αμέσως μετά τα «τρωικά».

Την ίδια εποχή ή λίγο υστερότερα πρέπει να έχουμε μια συστηματική εγκατάσταση και στη γειτονική προς τον προϊστορικό οικισμό της Τούμπας τράπεζα⁴¹, που απέχει από το Καραμπουρνάκι μερικές εκατοντάδες μέτρων. Δεν αποκλείεται τότε να έχουμε την πρώτη μόνιμη εγκατάσταση Ελλήνων στην περιοχή, οι οποίοι πρέπει να συνυπήρξαν με τους ντόπιους, που στην Τούμπα κατοικούσαν ήδη από το τέλος της πρώιμης εποχής χαλκού⁴². Οι Έλληνες αυτοί πρέπει να έδωσαν και το όνομα Θέρμη στους οικισμούς της περιοχής⁴³.

Ο αρχαίος οικισμός στο Καραμπουρνάκι κατά τη γεωμετρική και οπωσδήποτε κατά την αρχαϊκή περίοδο πρέπει να γνώρισε ιδιαίτερη ακμή. Τότε παρατηρείται μια έντονη παρουσία εμπόρων από την ανατολική Ελλάδα, αλλά και από άλλες περιοχές, πιθανόν ακόμη και από την Καρία και τη Φοινίκη, όπως μας βεβαιώνει η ανεύρεση μιας καρικής επιγραφής⁴⁴ και κυπρο-φοινικικής κεραμικής⁴⁵.

Παράλληλα με τις ανασκαφικές εργασίες, κάθε χρόνο στο Καραμπουρνάκι εκτελούνται και εργασίες συγκόλλησης, καταγραφής, σχεδίασης και φωτογράφησης του ανασκαφικού υλικού. Οι παραπάνω εργα-

30. Βλ. Μ. Τιβέριος, Ε. Μανακίδου, Δ. Τσιαφάκη, ό.π. (σημ. 14), 192 κ.ε.

31. Βλ. π.χ. Μ. Τιβέριος, Ε. Μανακίδου, Δ. Τσιαφάκη, ό.π. (σημ. 10), 344, εικ. 7, των ίδιων ΑΕΜΘ 12, 1998, 230, εικ. 8.

32. Μ. Τιβέριος, Ε. Μανακίδου, Δ. Τσιαφάκη, ό.π. (σημ. 7), 341 και εικ. 11, των ίδιων ό.π. (σημ. 10), 344, εικ. 6.

33. Βλ. π.χ. Μ. Τιβέριος, Ε. Μανακίδου, Δ. Τσιαφάκη, ό.π. (σημ. 7), 337 και σημ. 21.

34. Βλ. π.χ. Μ. Τιβέριος, Ε. Μανακίδου, Δ. Τσιαφάκη, ΑΕΜΘ 16, 2002, 266, εικ. 8.

35. Βλ. Μ. Τιβέριος, Ε. Μανακίδου, Δ. Τσιαφάκη, ΑΕΜΘ 11, 1997, 335, εικ. 9.

36. Μ. Τιβέριος, Ε. Μανακίδου, Δ. Τσιαφάκη, ό.π. (σημ. 34), 265, εικ. 2.

37. Βρέθηκε κατά τις ανασκαφικές έρευνες του 2006.

38. Μ. Τιβέριος, Ε. Μανακίδου, Δ. Τσιαφάκη, ό.π. (σημ. 33).

39. Μ. Τιβέριος, Ε. Μανακίδου, Δ. Τσιαφάκη, ό.π. (σημ. 33), 350 και σημ. 41.

40. Σχετικά με την αρχαία Θέρμη και τις σχετικές μ' αυτήν αρχαίες γραπτές μαρτυρίες, βλ. Μ. Τιβέριος, ΑΕΜΘ 1, 1987, 247 κ.ε., του ίδιου στο Μνήμη Δ. Λαζαρίδη, (1999), 77 κ.ε., του ίδιου ό.π. (σημ. 3), 314 κ.ε.

41. Βλ. Κ. Σουέρεφ, ΑΕΜΘ 10 Α, 1996, 389 κ.ε.

42. Βλ. Σ. Ανδρέου, Κ. Κωτσάκης, ΑΕΜΘ 10 Α, 1996, 369 κ.ε. Πρβλ. S. Andreou, M. Fotiadis, K. Kotsakis, AJA 100, 1996, 581 κ.ε.

43. Για την περιοχή της Θεσσαλονίκης, πριν από την ίδρυσή της, βλ. Μ. Τιβέριος στο Ι. Χασιώτης (επιμ.), Θεσσαλονίκη, Ιστορία και Πολιτισμός Α. (1997), 78 κ.ε., και 84 σημ. 4 με συζήτηση, με βιβλιογραφία, σχετική με το όνομα.

44. Βλ. Μ. Τιβέριος, Αρχαία Μακεδονία VI, 2 (1999) 1175 κ.ε.

45. Βλ. Μ. Τιβέριος στο Ν. Χρ. Σταμπολίδης, Α. Παννικουρή (επιμ.), Το Αιγαίο στην Πρώιμη Εποχή του Σιδήρου (2004) 297 και εικ. 4, του ίδιου στο Ν. Χρ. Σταμπολίδης (επιμ.), Πλόες... Από τη Σιδώνα στη Χουέλβα, (2003) 228 αριθ. 15. Για κυπρο-φοινικική κεραμική από το Καραμπουρνάκι, βλ. ό.π. (σημ. 20).

Εικ. 13. Καραμπουρνάκι. «Εγχώριος» εμπορικός αμφορέας.

Εικ. 14. Καραμπουρνάκι. Επαργυρωμένο όξανο ασπίδας.

σίες διευκολύνθηκαν σημαντικά από το 1997, όταν η πολυπληθής ομάδα μας εγκαταστάθηκε στο εγκαταλελειμμένο κτηνιατρείο του τέως στρατοπέδου Κόδρα –βρίσκεται σε άμεση γειτνίαση με τον αρχαίο οικισμό– που μας παραχώρησε η Κτηματική Εταιρεία του Δημοσίου και επισκέυασε το Α.Π.Θ.

Τέλος, σε συνεργασία με το Ινστιτούτο Πολιτιστικής και Εκπαιδευτικής Τεχνολογίας Ξάνθης έχει ξεκινήσει η ψηφιοποίηση της ανασκαφής με τη δημιουργία μιας πολυμεσικής βάσης δεδομένων, με δυνατότητα πρόσβασης στο διαδίκτυο (Internet). Το ίδιο

Ινστιτούτο έχει προχωρήσει σε χημικές και ορυκτολογικές αναλύσεις κεραμικών δειγμάτων από την ανασκαφή, όπως και σε τρισδιάστατες απεικονίσεις τόσο του οικισμού και του περιβάλλοντος χώρου όσο και των ευρημάτων⁴⁶.

Στις ανασκαφικές εργασίες στο Καραμπουρνάκι, που διεξάγονται υπό τη διεύθυνσή μου και με τη συνεργασία της επικ. καθηγήτριας Ε. Μανακίδου και της ερευνήτριας Β' βαθμίδος Δ. Τσιαφάκη, καθοριστικής σημασίας τα τελευταία χρόνια είναι η οικονομική συνδρομή του Υπουργείου Μακεδονίας-Θράκης.

Abstract

Karabournaki: University of Thessaloniki excavations (1994-2008)

Michalis Tiverios

In the summer of 1994, the Aristotle University of Thessaloniki began to excavate an ancient settlement that lies on a low coastal hill (toumba) in the area of the former Kodra Military Camp (Fig. 1). It is quite possible that the site was the main nucleus of ancient Therme, i.e. the most important settlement located at the head of the Thermaic Gulf until the foundation of Thessaloniki.

Up to now, the excavation has revealed rooms of houses (Fig. 3), stone pavements and storerooms with large pithoi (Fig. 2). Most architectural remains are dated to the Archaic Period. Of special importance are certain carved, "beehive-shaped" rooms, which belonged to semi-underground dwellings (Fig. 4). Similar constructions have been found elsewhere around the head of the Thermaic Gulf as well as in several areas of the Black Sea region.

The abundant pottery finds date to the time span from the Geometric to Classical Period (8th -4th century B.C.). Among them there is a significant number of vases imported from the major centers of the ancient Greek world, such as Euboea, Corinth, Athens, Chios, Miletus, etc. (Fig. 5-8). There is also an impressive number of trade-amphoras for oil and wine (Fig. 10, 13). The local pottery (Fig. 9, 11) is also numerous and noteworthy. Certain vase fragments bear painted or incised trade markings and inscriptions in Greek and other languages. From the remaining small finds, mention must be made of some terracotta figurines, loom-weights, mill-stones, molds for jewelry making, (Fig. 12) and a terracotta architectural member.

The conservation, drawing, photographing, and cataloguing of the finds are organized in parallel to the excavation work. All the above projects are being held in the renovated Veterinary Building of the former Military Camp, which lies a short distance from the excavation site. This building has been ceded by the Hellenic Public Real Estate Department to the Aristotle University of Thessaloniki.

Each year, about 40 undergraduates take part in the Karabournaki University excavation, together with 10 postgraduate students. The main collaborators on the excavation are Dr. Eleni Manakidou, Assistant Professor of Classical Archaeology at the Aristotle University of Thessaloniki, and Dr. Despoina Tsiadaki, Senior Researcher at the Cultural and Educational Technology Institute of Xanthi.

Also, in collaboration with the above-mentioned Institute, a number of digitization projects have begun: the production of a multi-media data base that will be accessible via Internet and 3D reconstructions of the ancient settlement and its surrounding area as well as of small excavation finds. The Cultural and Educational Technology Institute of Xanthi has also undertaken chemical and mineral analysis of pottery samples from the excavation. Finally, the Ministry of Macedonia and Thrace has had a significant contribution to the finance of the Karabournaki University excavation during the last years.

46. Βλ. Δ. Τσιαφάκη, ΑΕΜΘ 17, 2003, 205 κ.ε.

